

CIFKA PÉTERNÉ

ISMERETLEN ÓNJEGYEK A KISCELLI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

A „Pest-budai ónműves emlékek”¹ c. alapvető cikkében Mihalik Sándor, 1939-ben, a Kiscelli Múzeum e témakörbe tartozó óntárgyait mesterjegy, város- és minőségjel szempontjából is feldolgozta.

Alábbi megállapításaink a gyűjtemény azon darabjaival kapcsolatosak, amelyeket — nem lévén pest-budai eredetűek — nem vett fel publikációjába, illetve amelyek újabb szerzemények.

FRANZ POROLO

A XIX. század első felében működő ónműves, aki nemcsak monogrammal, de nevével is jelezte készítményeit. Pesten, vagy Budán dolgozott, három ismert műve a fővárosban bukkant elő, egyik tányérján Pestre, másikon Budára utaló felirat van. Bélyegzői, mint típusok, használatosak mindkét városban. Polgárjogot nem nyert, céhiratok, címtárak² nem említik. Neve után ítélve olasz származású. A Magyarországon működő rengeteg német nevű ónműves között elvétve akad ilyen; pl. *Carl Podico* Kassán, *Carl Marchionini* Sopronban. *Franz Porolo* nem volt jelentős mester, tányérjainak díszítése és a feliratok hevenyészett, gyors munkáról tanúskodnak.

Művei:³

1. Tányér, Ø 22,3 cm. Ltsz.: 17.928/1.

Öblében koszorúba foglalt felirat, folyóírással: *Pesth ist eine / Lustige Stadt / Wenn man viel Küss / Wird man schnell Satt / Gute Bratel / Und dazu Bier / Anstatt Madel, / Rathe ich dir.*

Peremén körbefutó leveles inda között evőeszközök, borospalack, pároskolbász, és 1824.

2. Tányér, Ø 21,4 cm. Ltsz.: 17.928/2.

Öblében koszorúba foglalt jelenet: hordót kalapáló kádár, OFEN felirat, a jelenet fölött P. G. monogram. Peremén körbefutó leveles inda között söröskorsó, evőeszközök, I. K. monogram és 18?1 évszám.

3. Tányér, Ø 22,5 cm, Dr. Scipiades Elemér gyűjteményében, Bp.⁴

Öblében, zsinórosan vésett, csillag alakú díszítés.

Bélyegei:

a) Szokványos, rózsás, nyitott koronás, köriratban: FRANZ POROLO. SCHLACKEWAL. F; ZI.

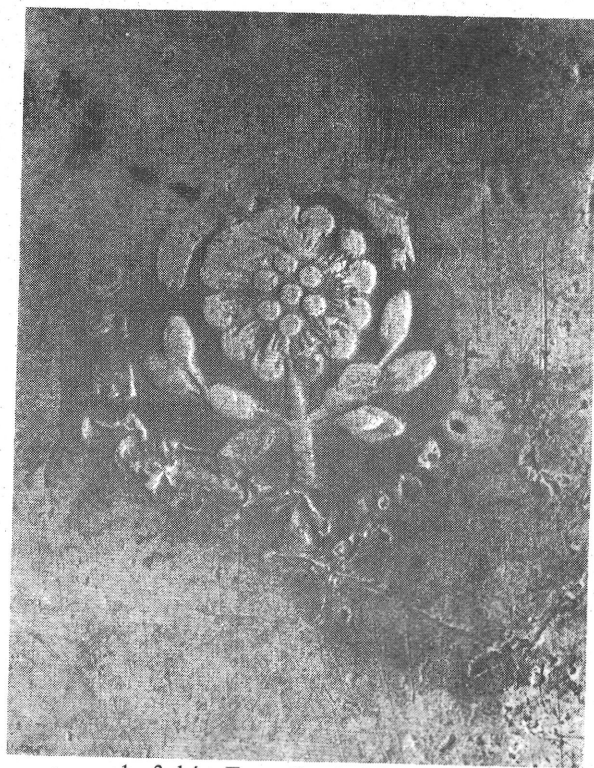
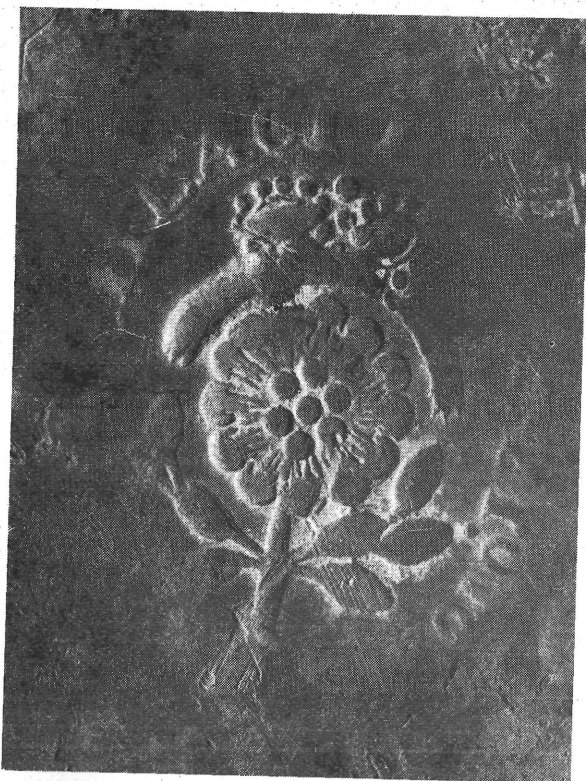
b) Szokványos, angyalos, kétoldalt F. P. monogram, kopott köriratából ENGLISCH. ZINN olvasható. Szembeötölő Szt. Mihály arkangyal lábának plasztikus megmintázása a sematikus ruharedők alatt. Bélyegzőit mindhárom művén a—b—a formában használta.

Idősebb és fiatalabb

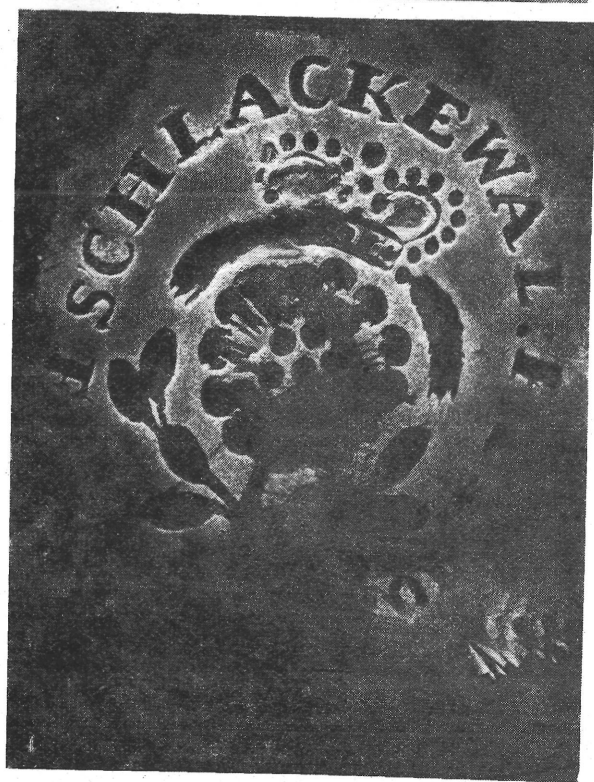
JOSEPH STADLER

Az idősebb *Stadler* 1804-ben lett, mint pesti mester a pozsonyi céh tagja. Műhelyét özvegye 1836 március 19-én még fenntartotta.⁵ Azonos nevű fia 1822-ben önállóan dolgozott.⁶ Mihalik, a két műhely szétválasztása nélkül, három *Stadler*-jegyet ismertetett:

a) 8-as idomú, rózsás, nyitott koronás, kiírt mesternévvél.

1—3. kép. Franz Porolo bélyege (a)
Stempel Franz Porolos (a)

b) Köridomú jegy JOS / STADLER / IN / PESTH. felirattal.

c) Ovális bélyeg PROB / ZINN felirattal, sisakdíszében bontott szárnyú sas, kétoldalt S betűbe foglalt T, és nem 1831-es évszám, ami az ifjabb mester pesti letelepedésére utalna.⁷ A három Jászkiséri borkupa kopott bélyegei mellett — melyeken Mihalik e jegyeket felfedezte —, ez a Kiscelli Múzeum egyik tányérján (Ltsz: 16.123), valamint egy másik tányéron, mely a rákoscsabai református egyház tulajdonában van, tisztábban megfigyelhető.⁸

A Kiscelli Múzeum gyűjteményében van egy ritkaszép, tömör, öblös serpenyő (Ltsz: 59.63.) két, hullámosan hajló füllel. A rajta látható „a” típusú jegy alapján Stadler műhelyben készült: formája után ítélve az idősebb Stadler művének kell tekintenünk, mert a tárgy még közel áll a XVIII. század formavilágához. A korai datálást indokolja tömörsége is. De van még a serpenyőn két, eddig ismeretlen bélyeg is:

d) Angyalos jegy. A szokástól eltérően Szt. Mihály jobbából hiányzik a pallos és az S betűbe foglalt T monogram a mező alsó egyharmadába került. Az angyal arányos alakja és az áttekinthető elrendezés révén a bélyeg igényesebb és sikerültebb a XIX. század elején használatos hazai ónjegyek átlagánál.

e) Téglány alakú jegy, SCHLAKEN WALD / FEIN, ZINN felirattal.
A bélyegek b—a—b elhelyezésben láthatók.

4. kép. Franz Porolo bélyege (b)
Stempel Franz Porolos (b)

5. kép. Id. Joseph Stadler bélyege (c)
Stempel Joseph Stadlers des Aelteren (c)

6—7. kép. Id. Joseph Stadler bélyege (d)
Stempel Joseph Stadlers des Aelteren (d)

8. kép. Id. Joseph Stadler bélyege (e)
Stempel Joseph Stadlers des Aelteren (e)

9. kép. Sebastien Heiling bélyegei (a és b)
Stempel Sebastien Heilings (a und b)

SEBASTIAN HEILING

Bécsi származású. 1796-ban lett budai polgár⁹. Rózsás, nyitott koronás bélyege 1789-es évszámmal már ismert.¹⁰ Alábbi művein eltérő bélyegzőket használt:

1. Tányér, Ø 27,5 cm. Ltsz: Ip. 66.24.
Peremén S. M. 1807.
2. Tányér, Ø 22,5 cm. Ltsz: Ip. 66.25.
Peremén S. M. 1807.
3. Tányér, Ø 21 cm. Ltsz: Ip. 66.27.
4. Tányér, Ø 21 cm. Ltsz: Ip. 66.28.
5. Tányér, Ø 30,5 cm. Ltsz: Ip. 66.30.

Bélyegei:

- a) Jobbról tölgyággal, balról pálmalevéllal övezett rózsás, magyar koronás bélyeg, 1789-es évszámmal, és S. H. monogrammal.
- b) Téglány alakú bélyeg SCHLAKA / WALTER / FEIN / 17 ZINN 89.
Bélyegzőit minden esetben a – a – a – b kör alakú elrendezésben használta.

GOTTLIEB WILCKE

1814-ben lett, mint budai mester, a pozsonyi céh tagja. 1849-ben, a budai vízivárosi temetőben hantolták el. Három bélyege ismert¹¹:

- a) X-szel jelölt rózsás, kiírt név, OFNER U. P. PROB. ZINN 1814.
- b) Gyöngysorral szegélyezett téglaidomú minőségjel: PROBZINN.
- c) Gyöngysorral szegélyezett ovális mezőben G. W. monogram.

Csányi Károly, a magyarországi ónbélyegekről szóló első tanulmányban közölte a Kolozsvári Múzeum egy céhtájljának ónbélyegeit, mint a XIX. század közepén működő, ismeretlen mester jegyeit.¹² A négy jegyből álló együttes egyik tagja azonos *Gottlieb Wilcke* „c.” típusú bélyegével, a mester tehát: *Gottlieb Wilcke*. Az együttest három újabb alkalommal figyelhettük meg:

1. Serpenyő, Ø 27,5 cm. Ltsz: Ip. 66.34. Mély öblű, két hurka füllel.
2. Tányér, Ø 23 cm, Ltsz: Ip. 66.33.
3. Tányér, Ø 32 cm, Magyar Nemzeti Múzeum ltsz: III/1950.
Peremén és öblén vésett virágdísz, M. L. 1685¹³.
4. Kancsó; m.: 51 cm, Ltsz: 2.651.

Csonkakúp alakú, csőrös, „S” alakú füllel, fedelén gomb. Oldalán későbbi felirat, folyóírással: *Magyar Timár Ifjúság (kanaja) Pesten November 6 1870.*

10. kép. Gottlieb Wilcke bélyege (d)
Stempel Gottlieb Wilckes (d)

11. kép. Gottlieb Wilcke bélyege (e)
Stempel Gottlieb Wilckes (e)

Részleteiben a másik három jegy:

d) szokványos, angyalos bélyeg REIN ENGLISCH FEIN ZINN körirat, lent közepén: G. W.

e) Tölgyágakkal övezett rózsza, fölötté magyar korona, kétoldalt: G. 18—W. 15.

f) Gyönggysorral szegélyezett téglaladomú minőségjel: LONDON¹⁴.

1—3 számú tárgyakon a bélyegzőket d-e-d, alatta: $\frac{f}{c}$ formában használták. A 4 számú kancsóra csak az „e” típusú bélyegzőt ütötték be.

A két bélyeg együttesnél a-b-c, illetve d-e-f-c nemcsak a „c” típusú bélyeg azonos, de azonos a két minőségjegy formája és gyönggysoros keretelése is, valamint a mód, ahogy a bélyegeket párosították. Nyitott kérdés azonban, hogy a magyar koronás bélyegzőn miért szerepel 1815, a mesterré válás esztendeje — 1814 — helyett. A két sorozat kétféle anyagra utal: az első „budai keverésű” (ón és ólom 1:10), a másik pedig „tisztá angol” ón.

A magyarországi ónbélyegeken, a nyugat-európai gyakorlatból átvett nyitott, lilimos vagy zárt

12. kép. Gottlieb Wilcke bélyegei (c és f)
Stempel Gottlieb Wilckes (c und f)

hercegi korona mellett, a XVIII—XIX. századfordulón kezdik ábrázolni a magyar koronát. A műhelyek túlnyomó többsége a XIX. század folyamán is a sablonos koronátípusokat választja bélyegzőjére, ami egyébként csak formai szokás, önmagában minőségjelölő szerepe nincs.

13—14. kép. Ónbélyeg M. P. monogrammal és Buda címerével. XVIII. sz. vége
Zinnstempel mit den Initialen „M. P.” und dem Wappen von Buda, Ende des XVIII. Jahrhunderts

15. kép. Ónbélyeg F. Z. monogrammal. XIX. sz. eleje
Zinnstempel mit den Initialen „F. Z.”. Anfang des XIX. Jh.

M. P. XVIII. század vége

1. Tányér, Ø 28,2 cm, Ltsz: Ip. 66.37.

Bélyege:

a) Három sisak-tetős torony, városfal nyitott kapuval. Kétoldalt M. P. monogram.

A bélyegzőt háromszor ütötték be a tányérba.

Az ábrázolás, Buda, 1703-as Lipót császártól nyert kiváltságlevelén szereplő és ettől kezdve rögzült formában használt címerével¹⁵ azonosítható. Buda-városi címeres ónbélyegeket csak a XVI. századból ismerünk, Pest címere szerepel a XVII. század végétől a XVIII. század közepéig.¹⁶

A tányért, 14 társával a Múzeum óbudai családtól vásárolta, ahol mint Wödl, múlt század közepén élt budavári hentes lacikonyháján használt edényeket őrizték. A 15 tányérból 11 db budai jelzésű (Sebastian Heiling, és Gottlieb Wilcke), 2

db jelzése teljesen kopott. A tányér tehát budai leletgyűttes tagjaként kezelhető, és csökkenti annak valószínűségét, hogy a címerkép mögött külföldi várost keressünk.

Ugyancsak ebből a leletgyűttesből származik az alábbi:

F. Z. XIX. század eleje

1. Tányér, Ø 21 cm. Ltsz: Ip. 66.35.

Bélyege:

a) Címerpajzsban, pálmalevelekkel övezett négyszirmú virág, felette nyitott korona, kétoldalt F. Z. monogram. A bélyeg a tányéron három példányban látható.

Nem tekinthető pest-budainak.

G. K. 1757.

1. Tányér, Ø 21,4 cm, Ltsz: 297.

Peremén vésett körirat:

SCHEIBEN: SCHISSEN: SO: GEHALTEN: IN ANWESSENHEIT: SE: KÖNIG: HOCHHEIT: ZU: PEST: 25 SEPTEMBER 1766, Batthyány (József) címere érseki kalappal, és Szt. István rend jelvényével. Batthyány József ez időben (1760—1776) kalocsai érsek volt, a királyi vendégek — akikre a szöveg utal —, Albert szász herceg és felesége¹⁷. E tányér egyébként a városfal mentén a Hatvani Kapu déli oldalán állt, első pesti céllövölde egyetlen tárgyi emléke.

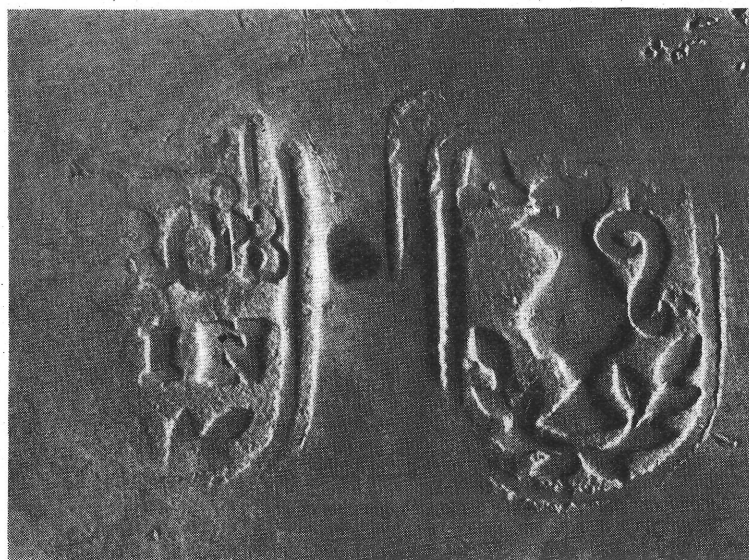
Bélyege:

a) sarkított négyszögletű, nyitott koronás rózsa, a korona abroncsán FEIN ZIEN felirat. A sarkokon elosztva 1757 és G. K. monogram.

A bélyeg — mely mint típus nem volt használatos sem Budán, sem Pesten — háromszor látható a tányéron.

16. kép. Ónbélyeg G. K. monogrammal, 1757
Zinnstempel mit den Initialen „G. K.“. 1757

17. kép. Ónbélyeg, XVIII. sz. vége
Zinnstempel. Ende des XVIII. Jahrhunderts

A. ?. XVIII. század vége

1. Tányér, Ø 21,5 cm. Ltsz: 30.129.

Bélyegei:

a) címerpajzsban PROB/ZIN felirat, alatta levéldísz.

b) címerpajzsban kancsó, alatta levéldísz, fölötté „A”. A mesternév másik betűje sajnos olvashatatlan. Bizonyosan nem pest-budai óöntő munkája.

E néhány adat közreadásával szeretnénk hozzájárulni a majdan megjelenő ónjegy-corporushoz, melyet muzeológus és műgyűjtő egyaránt hiányol.

JEGYZETEK

¹ Tanulmányok Budapest Múltjából. VII. 112—139.

² Különféle címtárak és útmutatók tudósítanak néhány, eddig ismeretlen pest-budai óöntőről, illetve segítségükkel egyes műhelyek működését más időhatárok közé helyezhetjük.

Pest 1815 — Jung: Adressbuch der königlichen Frey-Stadt Pesth. 211 Joh. Kulau, In(ere) St(adt)

Leop(old) Juge, In(ere) St(adt)

Winzenz Selb, (Mihalik: utolsó említése 1785.) In(ere) St(adt)

Johann Doleschal Th(eresien) St(adt.)

Pest 1822 — Joseph Vojdisek: Adressbuch der königlichen freyen Stadt Pesth. 221.

Gulau Anton in der Hatvanerg(asse.) 398.

Leschu Carl, in der Schiffmannsg(asse) 346.

Pest 1827 — Jos. And. von Dorffinger: Wegweiser für . . . Pesth. 512.

Jurame Sebastian (Nem lehet azonos az ismert mesterrel, aki 1773-ban nyert polgárjogot.)

Lesus Karl (Nyilván azonos az 1822-ben szerepelt Leschu Carl-lal.

Scheller Joseph. Mihalik, i. m. 134. Scheller Vilmos.

Buda 1842 — D. A. Ottmayer: Handels und Gewerbs Almanach für das Königreich Ungarn. 323.

Mayer Mich.

³ Ha külön nincs említve a Kiscelli Múzeum gyűjteményében.

⁴ Piroska Weiner: Neue Sammlung von Zinnmarken in Ungarn. Iparművészeti Múzeum Évkönyve. VI. 55. sz. alatt közli a tányér bélyegének rajzát, mint Franz Paulick jelzését.

Az említett tányéron koronás, rózsás bélyegen, a megfelelő helyen olvasható a névből három betű: ROL.

⁵ Mihalik, i. m. 135—136.

⁶ Vojdisek, i. m. 221. — Stadler Jos(eph) der ált(ere) in d(er) Toleranzg(asse) 265. Stadler Jos(eph) der Jün(gere) in der Frühlingssgasse.

⁷ Mihalik, i. m. 126.

⁸ Ezúttal is köszönöm Dr. Esze Tamásnak, a Református Egyházak Tudományos Gyűjteménye főigazgatójának, valamint Dr. Siklós József jászkiséri ref. lelkipásztornak, hogy a borkupákat megtekinthettem.

Weiner, i. m. 57 sz. alatt közli a bélyeg rajzát, mint ismeretlen mester jelzését, a XIX. sz. első feléből.

⁹ Mihalik, i. m. 132.

¹⁰ Weiner, i. m. 6. sz. bélyeg.

¹¹ Mihalik, i. m. 133—134.

¹² Csányi Károly: Ónjegyek az Erdélyi Nemzeti Múzeum óntárgyain. Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából. Kolozsvár, 1919. 99. No: 33.

¹³ Az évszám nyilván hamisítás.

¹⁴ A „London” jelzés az ón anyagára vonatkozik. A jelzés egyedülálló a magyar országai anyagban. Német nyelvterületen a XVIII. sz. közepétől a XIX. sz. közepéig gyakori. L. Ervin Hintze: Die deutschen Zinngiesser und ihre Marken. Leipzig, 1931.

¹⁵ Buda Város pecséthasználatának kialakulása. Kubinyi András: TBM. XIV. 130.

¹⁶ Mihalik i. m.

¹⁷ Pressburger Zeitung 1766. szept. 3. és okt. 4.—Augusztus 20. — okt. 1-ig. tartózkodtak Budán.

CIFKA PÉTERNÉ

UNBEKANNTE ZINNMARKEN IN DER SAMMLUNG DES MUSEUMS ZU KISCELL

Wir machen die Meister- und Qualitätszeichen des in Pest oder Ofen in der ersten Hälfte des XIX Jh. wirkenden Zinngießers *Franz Porolo* bekannt.

Auf Stadt, Meister und Qualität weisen Marken aus den Werkstätten der bekannten pester Meister *Josef Stadler Senior* und *Junior*, bzw. der ofner Meister *Sebastian Heiling* und *Gottlieb Wilche* hin, welche alle ende des XVIII. und anfangs des XIX. Jh. arbeiteten.

Auf einem Teller vom Ende des XVIII. Jh. sehen wir das Zeichen des Meisters M. P. welcher

auf seinen Stempel das Stadtwappen Ofens gravierte.

Gewiss nicht auf pest-ofner Werkstätten beziehen sich Marken mit Meisterzeichen F. Z. (Anfang des XIX Jh.) und Monogramm A. ?. (letzteres sehr abgenützt) sowie auch jene auf dem Gedenkteller der pester Schiessstätte sichtbare Marke des Zinngießers G. K. welcher 1757 Meister geworden ist.

Durch Veröffentlichung dieser Angaben möchten wir das einst erscheinende Zinnmarken-Corpus Ungarns befördern.